תנ״ך · אחרונים · מצודת דוד · נביאים

מצודת דוד על זכריה

רבי דוד אלטשולר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מצודת דוד על זכריה

רבי דוד אלטשולר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מצודת-דוד-על-זכריה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 7
פסוק ב 7
פסוק ג 7
פסוק ד 7
פסוק ה 7
פסוק ו 7
פסוק ז 7
פסוק ח 7
פסוק ט 7
פסוק י 8
פסוק יא 8
פסוק יב 8
פסוק יג 9
פסוק יד 9
פסוק טו 9
פסוק טז 9
פסוק יז 9
פרק ב 9
פסוק א 9
פסוק ב 9
פסוק ג 10
פסוק ד 10
פסוק ה 10
פסוק ו 10
פסוק ז 10
פסוק ח 10
פסוק ט 11
פסוק י 11
פסוק יא 11
פסוק יב 11
פסוק יג 11
פסוק יד 11
פסוק טו 11
פסוק טז 12
פסוק יז 12
פרק ג 12
פסוק א 12
פסוק ב 12
פסוק ג 12
פסוק ד 12
פסוק ה 13
פסוק ו 13
פסוק ז 13
פסוק ח 13
פסוק ט 14
פסוק י 14
פרק ד 14
פסוק א 14
פסוק ב 14
פסוק ג 14
פסוק ד 14
פסוק ה 14
פסוק ו 15
פסוק ז 15
פסוק ט 15
פסוק י 15
פסוק יא 16
פסוק יב 16
פסוק יג 16
פסוק יד 16
פרק ה 16
פסוק א 16

פסוק ב 16
פסוק ג 16
פסוק ד 17
פסוק ה 17
פסוק ו 17
פסוק ז 17
פסוק ח 17
פסוק ט 18
פסוק י 18
פסוק יא 18
פרק ו 18
פסוק א 18
פסוק ב 19
פסוק ג 19
פסוק ה 19
פסוק ו 19
פסוק ז 19
פסוק ח 20
פסוק י 20
פסוק יא 20
פסוק יב 20
פסוק יג 21
פסוק יד 21
פסוק טו 21
פרק ז 22
פסוק א 22
פסוק ב 22
פסוק ג 22
פסוק ד 22
פסוק ה 22
פסוק ו 23
פסוק ז 23
פסוק ח 23
פסוק ט 23
פסוק י 23
פסוק יא 23
פסוק יב 23
פסוק יג 23
פסוק יד 24
פרק ח 24
פסוק ב 24
פסוק ג 24
פסוק ד 24
פסוק ה 24
פסוק ו 25
פסוק ז 25
פסוק ח 25
פסוק ט 25
פסוק י 25
פסוק יא 26
פסוק יב 26
פסוק יג 26
פסוק יד 26
פסוק טו 26
פסוק טז 26
פסוק יז 27
פסוק יט 27
פסוק כ 27
פסוק כא 27
פסוק כב 27
פסוק כג 27
פרק ט 28
פסוק א 28
פסוק ב 28

פסוק ג 28
פסוק ד 28
פסוק ה 28
פסוק ו 28
פסוק ז 29
פסוק ח 29
פסוק ט 29
פסוק י 29
פסוק יא 29
פסוק יב 30
פסוק יג 30
פסוק יד 30
פסוק טו 30
פסוק טז 31
פסוק יז 31
פרק י 31
פסוק א 31
פסוק ב 31
פסוק ג 31
פסוק ד 32
פסוק ה 32
פסוק ו 32
פסוק ז 32
פסוק ח 32
פסוק ט 33
פסוק י 33
פסוק יא 33
פסוק יב 33
פרק יא 33
פסוק א 33
פסוק ב 34
פסוק ג 34
פסוק ד 34
פסוק ה 34
פסוק ו 34
פסוק ז 35
פסוק ח 35
פסוק ט 35
פסוק י 36
פסוק יא 36
פסוק יב 36
פסוק יג 36
פסוק יד 37
פסוק טו 37
פסוק טז 37
פסוק יז 37
פרק יב 38
פסוק א 38
פסוק ב 38
פסוק ג 38
פסוק ד 38
פסוק ה 38
פסוק ו 39
פסוק ז 39
פסוק ח 39
פסוק ט 39
פסוק י 39
פסוק יא 40
פסוק יב 40
פסוק יד 40
פרק יג 40
פסוק א 40
פסוק ב 40
פסוק ג 40

פסוק ד 41
פסוק ה 41
פסוק ו 41
פסוק ז 41
פסוק ח 42
פסוק ט 42
פרק יד 42
פסוק א 42
פסוק ב 42
פסוק ג 43
פסוק ד 43
פסוק ה 43
פסוק ו 43
פסוק ז 43
פסוק ח 44
פסוק ט 44
פסוק י 44
פסוק יא 44
פסוק יב 44
פסוק יג 45
פסוק יד 45
פסוק טו 45
פסוק טז 45
פסוק יז 45
פסוק יח 45
פסוק יט 46
פסוק כ 46
פסוק כא 46

פרק א

פסוק ב
קצף ה'. ר"ל חרבן הבית שהיה בימי אבותיכם לא במקרה היה כי אם ה' קצף עליהם בעבור העון בא בגמול:

פסוק ג
ואמרת. עכ"ז תאמר אליהם וגו' שובו אלי ואז אשוב אליכם להשרות שכינתי בתוככם:

פסוק ד
כאבותיכם. שהיו בימי החרבן:
הראשונים. שהיו בימיהם:

פסוק ה
איה הם. כאומר הלא נלקו בחרב וברעב ובדבר:
והנביאים הלעולם יחיו. כאומר ואם תשיבו לומר הנביאים איה הם הלא גם הם מתו עם שלא עשו הרע על זה אשיב לכם וכי הנביאים יחיו עד עולם כי הלא מתו במלאות שנותיהם:

פסוק ו
אך דברי וחוקי. אך דברי חוק הגזרה אשר צויתי את הנביאים לנבאות הלא המה השיגו את אבותיכם לבד ולא את הנביאים:
וישובו. אבותיכם עצמם שבו לומר בעת החרבן הנה כמו שחשב ה' לעשות לנו כפי מעשינו כן עשה לבד אתנו והנביאים לא נלקו כמונו:

פסוק ז
לאמר. ר"ל שיאמר לישראל את המראה אשר ראה:

פסוק ח
הלילה. ר"ל בלילה:
איש. ר"ל מלאך וכן והאיש גבריאל (דניאל ט):
והוא. האיש הרוכב על הסוס עמד בין אילני הדס העומדים במצולה:
ואחריו. אחר האיש הרוכב עמדו סוסים אדומים וגומר:

פסוק ט
ואומר. שאלתי את המלאך הדובר בי מה אלה ר"ל על מה מרמז:

אני אראך. במראה נבואה אראה לך על מה מרמז וזהו במה שהשמיע לאזניו דברי האיש העומד בין ההדסים האמור במקרא שלאחריו:

פסוק י

ויען האיש וגו'. עם כי הוא שאל אל המלאך הדובר בו ענהו האיש וגו':

אלה. הסוסים האלה הם אשר שלח ה' להתהלך בארץ לארכה ולרחבה לרשת משכנות לא להם כל אחד בזמנו:

פסוק יא

ויענו וגו'. כי המלאך העומד בין ההדסים שאלם מה עשו בארץ כ"א בזמנו ועם כי לא נזכר כי מהתשובה יובן ששאלם על זה:

התהלכנו בארץ. ר"ל ירשנו את כל הארץ והנה כולה יושבת בשלוה והשקט ואין מי שערב לבו לגשת למלחמה לקחת מה מידינו ופתרון המראה היא הסוסים הם שלוחי המקום ירמזו על המושלים בכיפה והראה לו בדמות סוסים לרמז על המהירות וקלות התנועה והיה הרבה מכל מין לרמז על מרבית המהירות וכדרך שראה במראה אחרת כמ"ש והנה ארבע מרכבות וגו' במרכבה הראשונה סוסים אדומים וגומר (לקמן ו) והאדומים בכללם ירמזו על בבל שנאמר בו אנת הוא ראשה די דהבא (דניאל ב:ל"ח) ומראה הזהב אדומה היא והמלאך שרכב על אחד מהאדומים בא לרמז שלא במקרה נפלה בבל אבל ה' שלח מלאכו והוא רכב עליה וכבשה תחתיו והעמידה בין ההדסים אשר במצולה לרמז שמפלת בבל היתה בארצה שעמדה במצולה כמ"ש האומר לצולה חרבי (ישעיהו מ"ד:כ"ז) ובה גדלו הדסים מרובים והשרוקים ירמזו על מדי ופרס לפי שהיו שתי מלכיות בא הרמז בסוסים בעלי מראה מחולפי הגוונים ולא בעלי גוון אחד והלבנים ירמזו על אנשי יון ויתכן שזהו לפי שמנהגם היה ללבוש מלבושי לבנים וכל טיבם ויופיים שהיו לבנים בהפלגה (ולא הראה לו במראה ההיא ממשלת טיטוס לפי שממשלתה היתה אחר חורבן בית השני ועדיין לא דבר בו מהחורבן הזה ולאחר שדבר בו מזה הראה לו באמת רמזים גם ממשלת טיטוס):

פסוק יב

מלאך ה'. העומד בין ההדסים:

ה' צבאות עד מתי אתה וגו'. כאומר אף אם המשלח המלכיות ההם כ"א בזמנו ומסרת שרי מעלה מהעכו"ם תחת שר מעלה של כל המושל בזמנו אבל הלא אתה ה' על צבאות מעלה ומטה והכל בידך ומדוע לא תרחם אתה את ירושלים וכו' הלא אתה שר ישראל ואתה מושל בכל:

אשר זעמתה. אשר כעסת עליהם זה זמן ע' שנה מעת חורבן הבית וכאומר הלא עדיין הם בכלל הזעם אם הם נכנעים למלכי מדי ופרס:

פסוק יג

את המלאך הדובר בי. למען יאמרם הוא אלי:
דברים טובים. הם הדברים שצוה לו המלאך לקרוא אותם לפרסמם ברבים:

פסוק יד

קנאתי לירושלים. בעבור מה שעשו העכו"ם לירושלים ולציון כועס אני הרבה:

פסוק טו

וקצף. עתה יפרש שהקצף היא על העכו"ם היושבים שאנן והשקט על אשר אני קצפתי מעט על ישראל והמה עזרו אל הקצף לעשות רעה עוד יותר ממה שקצפתי:

פסוק טז

לכן. הואיל ומאד הרעו לישראל לכן כבר שבתי את ישראל לירושלים מפאת הרחמים עם כי לא זכו ועוד יבנה בה ביתי ולא יבטל המלך את הבנין בדרך שבטל כורש:
וקו ינטה. הבונה ינטה קו המשקולת לבנות חומת העיר ולא ימחה המלך בידם:

פסוק יז

עוד קרא לאמר. גם זה מדברי המלאך שאמר להנביא עוד קרא לאמר את זאת:
עוד תפוצנה. ר"ל עוד יבוא חרבן וגלות על הבית השני ויפוצו יושבי ערי יהודה מכל טוב ויסחו מן הארץ הטובה:
ונחם ה'. ואח"ז בגאולה העתידה ינחם ה' עוד את ציון ויבחר עוד בירושלים וכאומר הנה אז תהיה גאולה שלימה גאולת עולם ואז ימשלו הם על כל האומות:

פרק ב

פסוק א

וארא. במראה הנבואה:
ארבע קרנות. הם רמז שנגחו בימים הקדמונים את ישראל כבעלי קרנים עם הקרן:

פסוק ב

מה אלה. ר"ל על מה מרמז:
אלה הקרנות. ר"ל זה מרמז על הבבליים שהרעו לישראל וכאלו נגחו אותם בקרן עד שפזרו אותם הנה והנה:
את ישראל. כמו ואת ישראל בוי"ו:

פסוק ג
חרשים. אומנים היודעים לגדע ולהפיל את הקרנות:

פסוק ד
ויאמר לאמר. ר"ל ה' אמר אל המלאך שיאמר לי:
אלה הקרנות וגו'. ר"ל על כי אלה הקרנות וכו' הרעו לעשות כשיעור אשר איש מישראל לא נשא ראשו מפניהם ולכן באו אלה החרשים להחריד את הקרנות ולהפיל אותם על אשר שהיו מרימי קרן על ארץ יהודה לזרותם ולפזרם והחרשים ההם מרמזים על כל מלך בזמנו שהחריד וכבש את המלך שמשל לפניו והחרש האחרון הוא מלך המשיח אשר יחרד ויכבש את המלכות הרביעית (ואף שכבר נפלה בבל הראה לו המקום כפי הגזרה וכאלו עמד לפני מפלת בבל):

פסוק ה
והנה איש. שבא איש ובידו היה חבל מדה שרגילין למדוד בו את החומות:

פסוק ו
ואומר. שאלתי את האיש להיכן אתה הולך עם חבל המדה:
לראות כמה רחבה. ר"ל כמה יש עתה ברחבה ובארכה וכאלו מראה בזה שקטנה היא עכשיו מול הגודל שתהיה לעתיד:

פסוק ז
המלאך הדובר בי. אין זה שהיה בידו חבל המדה:
יוצא. אל מול המלאך הבא לקראתו לשאול ממנו מהו עניין המדידה כי חשב פן המדידה היא להודיע שכן יהיה לעתיד מבלי תוספת:
יוצא. לקראתו להגיד לו ענין המדידה:

פסוק ח
ויאמר אליו. המלאך הבא אמר אל המלאך הדובר בי רוץ חיש מהר ודבר אל הנער הזה הוא זכריה כי היה עודנו נער:
פרזות. ר"ל אל יחשוב גם הוא כמוך שכן יהיה גם מדת העיר לעתיד כי לא כן הוא אבל המדידה בא להראות שקטנה היא עכשיו מול הגודל שתהיה לעתיד כי אז תהיה ירושלים מיושבת כעיר פרוז אשר אין חומה סביב לה כאלו אין לה קצבה ומדה וזהו ממה שיהיו בתוכה הרבה בני אדם ובהמה רבה וכאלו לא יכילם מקום נגדר:

פסוק ט
ואני אהיה לה וגו'. ר"ל ועכ"ז לא ידאגו מפחד הבבליים כי פן יבוא בה הואיל והיא מבלי חומה כי אני אגן עליה מפני האויב כאלו יהיה סביבה חומת אש שאין לקרוב אליה:
ולכבוד. ר"ל אל יחשבו שיהיה להם העדר כבוד לשבת בעיר פרוז כי אני אשרה שכינתי בתוכה להיות לה לכבוד אשר אין ערוך אליה כבוד הקפת החומה מסביב:

פסוק י
הוי הוי. יאמר על הגאולה העתידה וכאלו יקרא עליהם אתם בני י' השבטים שגלו לארץ אשור העומדת בצפון צאו משם במרוצה לשוב אל ארצכם:
כי כארבע רוחות השמים. כמו שד' רוחות השמים המה רחוקים זו מזו כן פרשתי אתכם לארץ מרחק ולכן מהרו ולכו לפי רוב המרחק:

פסוק יא
הוי ציון המלטי. כאלו יקרא ליהודה ויאמר עתה עדת יהודה שגלית מתחלה לבבל לשבת ביניהם המלטי ממקום שאתם עתה לבוא לציון:

פסוק יב
אחר כבוד. ר"ל אחר שאמר לי שיהיה בתוך ירושלים לה לכבוד כמ"ש למעלה אחר זה שלחני להנבאות על הבבליים השוללים אתכם להודיעם שישלם להם גמול כי כל הנוגע בכם לרעה הרי הוא כאלו נוגע בבבת עינו של המקום ב"ה כביכול, או רצה לומר מזיק לעצמו כי יקבל גמולו והרי הוא כאלו נוגע בבבת עינו שמזיק לעצמו בידים:

פסוק יג
כי הנני מניף. כי בעבור זה אניף ידי עליהם להכות בהם והם יהיו לשלל לישראל שהיו עבדים להם:
וידעתם. בבוא הדבר תדעו אשר ה' שלחני ומאתו היו דברי:

פסוק יד
כי הנני בא. אבוא אל ירושלים ואשכון בתוכך:

פסוק טו
ונלוו. אז יתחברו עכו"ם רבים אל ה' ויהיו לו לעם להאמין בו ועכ"ז אשכון בתוכך ולא בתוך העכו"ם הרבים:
וידעת. אז בהשכינו את שכינתו לבד בתוכך תדע אשר ה' שלחני אליך ר"ל עיקר ייעוד הטובה נאמר עליך ולא על האומות אם כי גם הם יאמינו בה' מכל מקום לא ישוו עמך בדבר הטובה:

פסוק טז
ונחל ה'. המקום ינחל את יהודה כמאז להיות חלקו לעולם על אדמת הקודש ולא יגלו עוד ממנה:
ובחר עוד בירושלים. להשכין שם שכינתו כמאז:

פסוק יז
הס כל בשר. שתקו כל האומות מפחד ה' ולא תוסיפו עוד להרחיב פה על ישראל:
כי נעור. כי אז יעור ממעון קדשו השמים לרדת לעשות נקם בהאומות כי עד הנה החריש להאומות כאלו היה ישן אבל אז כאלו יעיר משנתו:

פרק ג

פסוק א
ויראני. במראה הנבואה:
על ימינו. על ימין יהושע:
לשטנו. לקטרג עליו על מה שלא מיחה בבניו שנשאו נשים נכריות כמ"ש וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים וגו' מבני יהושע בן יוצדק (עזרא י) כן ארז"ל:

פסוק ב
ויאמר ה'. ר"ל מלאך ה':
יגער וגו'. ויגער ר"ל יגער ויחזור ויגער:
הבוחר בירושלים. מוסב על ה' לומר ה' הבוחר בירושלים יגער בך:
הלא זה. ר"ל איך תקטרג עליו הלא הוא כאוד המוצל מאש כי הושלך באש ע"י נ"נ עם אחאב וצדקיהו נביאי השקר וניצל מן השריפה כמ"ש חז"ל וא"כ זכותו רב ואיך תקטרג עליו:

פסוק ג
ויהושע וגו'. ועומד וגו' ר"ל בשעה שעמד לפני המלאך היה עדיין לבוש בגדים מלוכלכים ר"ל עדיין היה מלובש בזה העון כי עוד ישבו הנשים הנכריות תחת בניו ולא גרשו אותן והוא לא מיחה בהם:

פסוק ד
ויען ויאמר. המלאך שעמד יהושע לפניו אמר אל המלאכים העומדים לפניו הסירו מיהושע הבגדים המלוכלכים ר"ל הפרישו את בניו מנשותיהם הנכריות למען יוסר העון מיהושע:

ויאמר אליו. המלאך אמר ליהושע:
ראה העברתי. במה שצויתי להפריש בניך מהנכריות העברתי מעליך העון שהיה בך מה שלא מחית בהם:
והלבש. צויתי להלביש אותך:
מחלצות. ר"ל כשיוסר העון יגולה הזכות:

פסוק ה

ואומר. זה מאמר זכריה שאמר התפללתי עליו שישימו על ראשו צניף טהור ר"ל שיהיה כתר כהונה גדולה לירושה לזרעו אחריו הואיל ופרשו מן העכו"ם:
וישימו וגו'. ר"ל נתקבלה תפילתו ומיד נתנו לו לרשת כתר כהונה גדולה:
וילבישהו בגדים. ר"ל היה נגלה זכיותיו:
ומלאך ה' עומד. בכל משך הזמן שנעשה כל זה:

פסוק ו

ויעד. אחר כל המעשים התרה המלאך ביהושע:

פסוק ז

אם בדרכי תלך. ר"ל אם זרעך ילכו בדרכי ואמר כמדבר עליו כי זרע האדם יחשב כמוהו וכן אקחך זרובבל (חגי ב):
ואם את משמרתי תשמור. ר"ל אם ישמרו הדברים שצויתי לשמרם וכפל הדבר במ"ש:
וגם אתה תדין. ר"ל גם זרעך כמוך יהיו כ"ג ופקידים עד עולם לדון את ביתי וע"פ יעשה כל צרכי הבית:
וגם תשמור. ר"ל בידם יהיו שמירות חצרי וכפל הדבר במ"ש:
ונתתי לך מהלכים. ר"ל ומלבד זאת לא יקופח שכרם בעולם הנשמות כי אתן להם מהלכים וטיולים בין המלאכים האלה העומדים פה כמ"ש למעלה ויאמר אל העומדים לפניו:

פסוק ח

אתה ורעיך. גם אתה שמע גם רעיך ישמעו והם חנניה מישאל ועזריה כי גם המה אנשי מופת כי נצולו מכבשן האש כמוך ומהראוי לייחד הדבור גם להם:
כי הנני מביא. ר"ל והדבור הוא אשר הנני מביא את עבדי צמח וזהו מלך המשיח כמ"ש והקימותי לדוד צמח צדיק (ירמיהו כ"ג:ה'):

פסוק ט
כי הנה האבן וגו'. ר"ל מוכן הוא האבן ההושם ביסוד בנין בית העתיד ע"י כ"ג מזרע יהושע אשר יכהן אז ר"ל כבר הגזירה ההיא גזורה:
על אבן אחת. ועל כל אבן מאבני הבנין יהיה שבעה עינים ר"ל שמירות רבות יהיה מאת המקום ב"ה על הבנין ההוא:
הנני מפתח פתוחה וגו'. המקום ב"ה בעצמו יחקוק צורות על האבנים ליפותם ר"ל הוא יתן כח ועזר על המלאכה:
ומשתי וגו'. ביום אחד ר"ל בפעם אחת אסיר עון הארץ ההיא כי אחדש בקרבם רוח נכון ולא יחטאו עוד ולא ימצא עוד עון:

פסוק י
אל תחת גפן. להתעצל לשבת בצילה ולאכול מפריה מרוב הטובה שיהיה אז:

פרק ד

פסוק א
וישב וגו'. כי במראה שלפניה לא דבר עמו המלאך הדובר בי לזה אמר וישב המלאך וגו':
ויעירני. ר"ל הוא הניעני לעוררני ונתעוררתי כאיש אשר יעור משנתו:

פסוק ב
מה אתה רואה. במראה הנבואה:
כולה. כל המנורה היתה זהב:
וגולה על ראשה. ממעל על ראשה היה כעין ספל ובה היה השמן:
ושבעה נרותיה עליה. ממעל בראשי קני המנורה היו שבעה נרותיה הם כעין בזיכין להשים בהם השמן והפתילות:
שבעה ושבעה מוצקות. ר"ל לכל נר ונר היה שבעה צינורות שהשמן ניצק בהם מעצמו מן הגולה להמשך על הנרות שהמה על ראש המנורה:

פסוק ג
ושנים זיתים עליה. שני אילני זית עמדו אצל המנורה:

פסוק ד
ואען ואומר. הרימותי קול ואמרתי אל המלאך על מה באו אלה לרמז:

פסוק ה
הלא ידעת. הלא מעצמך תשכיל לדעת על מה מרמז:

לא אדני. לא השכלתי לדעת:

פסוק ו

זה דבר ה'. ר"ל בזה ירמז כאלו אמר ה' על מלך המשיח הבא מזרע זרובבל:
לא בחיל. ר"ל ממשלתו על העכו"ם לא יהיה בעבור חילו הרב ולא בכח זרועו יכבשם במלחמה אבל ימשול בם מבלי טורח מלחמה כי אם ברצוני כי אתן בלב העכו"ם להיות נכנעים לו וסרים למשמעתו ויהיה דומה לעריכות נרות המנורה שהיו מבלי טורח אבל הכל נעשה מעצמו כי הזיתים נתלשו מעצמם ונדרכו מעצמם ומעצמו נמשך השמן אל הגולה כאשר יאמר עוד למטה ומן הגולה נמשכו מעצמם דרך הצינורות אל הנרות:

פסוק ז

מי אתה הר הגדול. על מלך גוג יאמר מי אתה וגומ' ר"ל מה כח יש בך התחשוב שאתה הר גדול לעמוד בפני המשיח לבל יוכל לעבור לא כן כי למולו תהיה כארץ מישור ובקל יעבור ר"ל לא יהיה בך כח לעכב מה ע"י:
והוציא. מלך המשיח יוציא האבן הטובה והחשובה להניחה ביסוד בנין בית העתיד:
תשואות. אז ישמע קול המייה אשר כולם יענו ויאמרו הנה להאבן הזה יש לה חן רב כי היא טובה וחשובה עד מאד:

פסוק ט

ידי זרובבל יסדו וגו'. זרובבל עצמו הניח היסוד מהבית הזה כן ידיו ישלימו את בנין הבית ר"ל ידי המשיח הבא מזרעו ישלימו להניח אבן היסוד מהבית העתיד ואמר ידיו על ידי המשיח הבא מזרעו כדרך שאמר כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע (לעיל ג) הנאמר על כ"ג הבא מזרעו אשר יכהן אז ואמר ענין השלמה על כי יהיה הבית האחרון והוא תשלום הבתים ולפי שבית העתיד תעמוד במקום הבית הזה עצמו אמר תבצענה כאלו ישלים הבית הזה וכמ"ש גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון (חגי ב):
וידעת. זה מאמר הנביא לישראל בבוא הדבר תדע אשר ה' שלחני אליכם ומאתו היו דברי:

פסוק י

כי מי בז. אשר מי שהיה מבזה בלבו יום בנין הבית הזה לחשבו יום קטנותו לפי קוטן הבנין הנה ישמחו אז כאשר יראו את האבן המשקולת ביד המשיח הבא מזרע זרובבל המייסד את הבית:
שבעה אלה. השמחות האלה שישמחו אז תהיה כפול שבעה בערך התוגה שיש להם בעבור בזיון יום קטנות:

עיני ה' וגו'. ר"ל לכן רואה הוא תוגת לב המבזה יום קטנות ולפיהן ישמחם בכפל שבעה בערך התוגה:

פסוק יא

אליו. אל המלאך הדובר בי:

מה שני הזתים. ר"ל למה בא הרמז בשני אילני זתים ולא באחד:

על ימין המנורה. ר"ל על ימין הגולה שעל ראש המנורה ועל שמאלה א' מזה וא' מזה:

פסוק יב

מה שתי שבלי הזתים. כי במראה ההיא ראה כאלו שתי ענפי זיתים נתלשו מעצמם ונפלו בתוך שני צנתרות של זהב ושם היו נדרכים מעצמם והם היו מריקים שמן צלול כזהב אל הגולה וקצר למעלה ופרשו כאן ושאל למה הי' הכל שנים שנים על מה מרמז השניות:

פסוק יג

הלא ידעת. הלא מעצמך תשכיל לדעת על מה מרמז השניות:

לא אדני. לא השכלתי לדעת:

פסוק יד

אלה שני בני היצהר. השניות מרמז על שני בני היצהר ר"ל המלך המשיח וכה"ג אשר ימשחו בשמן המשחה זה למלכות וזה לכהונה גדולה:

העומדים על אדון כל הארץ. לבקש רחמים על בית ישראל ובמעשה דריכת הזיתים והמשכת השמן מעצמו ירמוז שיחזור הממשלה לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחו:

פרק ה

פסוק א

ואשוב. חזרתי והרימותי עיני כלפי מעלה וארא והנה מגלה פורחת באויר השמים והיא מגלת פורעניות כעין מה שראה יחזקאל כמ"ש וארא וגו' והנה בו מגלת ספר (יחזקאל ב):

פסוק ב

ארכה עשרים וגו'. כמדת בית קה"ק לרמז שבעת הפורעניות תחרב:

פסוק ג

זאת האלה. במגלה ההיא חקוק וכתוב הקללה היוצאת בגזירה על פני כל א"י כאלו יצא פסק דין מב"ד של מעלה בכתב:

כי כל הגונב מזה. כי המגלה היתה כתובה פנים ואחור כעין שראה יחזקאל כמ"ש והיא כתובה פנים ואחור (שם) ולכן אמר כי כל הגונב הון רשום הוא מהעבר מזה:
כמוה נקה. ר"ל כמו הפורעניות הנאמר בה כן יהיה מנוקה ומטואט מן העולם להיות נכרת ממנה:
כל הנשבע מזה. וכל הנשבע לשקר רשום הוא מהעבר מזה וכמו הפורעניות הנאמר בה כן יהיה מנוקה מן העולם:

פסוק ד

הוצאתיה. ר"ל עם כי שעד הנה שלא נתמלאה הסאה הארכתי אפי אבל כאשר נתמלאה הוצאתי המגילה לפסק דין חתוך:
ובאה. הפורעניות הנאמר בה תבוא אל בית הגנב וכו' ותחמוד לשבת בבית כ"א ותכלה אותו ועצי בנין ביתו אבניה ולא ישאר שריד:

פסוק ה

ויצא. נראה לו במראה הנבואה כאלו המלאך הדובר בו חלף והלך לו ובא לרמז שבמשך הגלות תסתלק הנבואה:
ויאמר אלי. אח"ז חזר המלאך ואמר אלי שא עיניך וראה מה היא הדבר היוצאת מן השמים:

פסוק ו

מה היא. ר"ל מה היא הדבר שאתה אומר לי לראותה:
זאת האיפה היוצאת. ר"ל את זאת אני אומר לך לראות להתבונן בה כי בא לרמז על מה שחטאו בה להקטין איפה לרמות הבריות:
ויאמר. חזר המלאך והרים קול ואמר על זאת ישימו עינם היושבים בכל הארץ לראות גמול המעשה למען יוסרו:

פסוק ז

ככר עפרת נשאת. משקל ככר עופרת נשאה את עצמה מן הארץ:
וזאת אשה אחת. ר"ל האשה אחת הזאת שהקטינה את האיפה היתה יושבת בתוך האיפה לקבל שם הגמול במקום הרשע שם המשפט והאשה ההיא מרמזת על כללות האומה וכן ברוב המקומות כינו הנביאים כללות האומה בשם אשה:

פסוק ח

ויאמר. המלאך אמר זאת היא הרשעה שהקטינה את האיפה:

וישלך אותה. כי בתחלה ישבה בה ועושה המשפט הרודה השליכה וחבטה אל תוך האיפה והשליך אל פיה את אבן העופרת לחנקה והוא הככר העופרת הנשאת הנזכרת למעלה ובא לרמז על מה שחטאו להגדיל שקל ויהיה הגמול מדה במדה בדבר שחטאו ועם כי היה עופרת אמר אבן העופרת כי ע"פ רוב עושים המשקל מאבן וכן האבן הבדיל (לעיל ד):

פסוק ט

שתים נשים. הן מרמזות על בבל וכשדים:

יוצאות. מן השמים:

ורוח וגו'. כאלו הרוח קשור בכנפיהן להוליכן מהר וכנפיהן היו רחבות וארוכות ככנפי החסידה והן נשאו את האיפה עם האשה אשר בתוכה והיו מוליכות אותה באויר בין הארץ בין השמים ר"ל הם גלו את יהודה מאז וכונת הרמז היה על אלו שנשארו בבבל ולא עלו לא"י וכאשר יאמר למטה:

פסוק י

אנה המה וגו'. להיכן מוליכות את האיפה ולא שאל על האשה כי ידע מעצמו שהוא מרמז על הגלות שכבר עבר אבל שאלתו היה על האיפה אשר היא מהנראה שבא למדוד להם מדה במדה ולא ידע האיך הוא:

פסוק יא

לבנות לה בית. ר"ל לבנות בית קבוע בשנער לאלו שגלו שמה ולא עלו:

והוכן. היא הכינה שמה לעצמה מקום לשבת ולא עלתה לא"י וכן תהיה מונחת שמה על מקום מכונתה ולא תוסיף עוד לעלות הואיל ותחרב גם הבית השני וכשאומר לכן מוליכות שמה האיפה למדוד לה מדה במדה היא לא רצתה לעלות לכן תשאר שמה:

פרק ו

פסוק א

ואשוב. חזרתי והרימותי עיני:

ארבע מרכבות. הם מרמזים על ארבע מלכיות שמשלו בכיפה וכאלו רוכבים במרכבות שהוא ענין גדולה וממשלה:

וההרים הרי נחושת. כאלו המרכבות היו חזקות והלכו בין הרי נחושת ולא נשברו וירמז על חוזק המלכיות ההם:

פסוק ב
סוסים אדומים. בה היו קשורים סוסים אדומים למשוך אותה וירמז על בבל שנאמר בה אנת הוא ראשה די דהבא (דניאל ב׳:ל״ח) ומראה הזהב היא אדומה:
סוסים שחורים. ירמוז על פרס לפי שהושחרו בימיהם פניהם של ישראל בימי המן:

פסוק ג
סוסים לבנים. ירמזו על יון ויתבן שהוא לפי שמנהגם היה ללבוש לבנים וכל טובם ויופיים שיהיו לבנים בהפלגי׳:
ברודים אמוצים. ירמזו על ישמעאל והרומיים שהמה מבני אדום ומושלים עם ישמעאל כמ״ש בדניאל, והברודים ירמזו על ישמעאל כי יש בהם מהלובן ובהירות כי מקום מחצבם מאברהם ואוחזים מה במצותו כי מולים הם והאמוצים ירמזו על הרומיים הקדמונים כי שרפו המקדש ועשוה דשן:

פסוק ה
אלה ארבע רוחות השמים. אלה הולכות לארבע רוחות השמים למשול בכולם כ״א בזמנה:
יוצאות. והמה יוצאות ממקום שעמדו לפני אדון כל הארץ לשאול על הממשלה ההוא ונתן להם והנה הולכים למשול:

פסוק ו
אשר בה. המרכבה אשר בה הסוסים השחורים המרמזים על פרס יוצאים אל בבל העומדת בצפון למשול בה ולהחריבה (ולא זכר כלום מהסוסים האדומים המרמזים על בבל כי כבר כלתה לה ממשלת בבל):
והלבנים. המרכבה אשר בה הסוסים הלבנים המרמזים על עכו״ם יצאו אל אחרי הסוסי׳ השחורים למשול על פרס ולהשחיתם:
והברודים. הם המרמזים על ישמעאל יצאו אל ארץ התימן להמשיל את ישמעאל היושב בפאת הדרום ולא נאמר בהם יצאו אל אחריהם כי הם לא השחיתו את יון כי רומה השחיתה את יון והיא גם היא מבני יון כי טיטוס השחית את העכו״ם כמ״ש בדניאל ומושלת כאחת עם ישמעאל:

פסוק ז
והאמוצים. הם המרמזי׳ על רומי הקדמוניי׳ יצאו מלפני אדון כל ארץ ובקשו ממנו ללכת ולתוספ׳ ביאור אמר להתהלך בארץ למשול בה גם הם שלא יהיו נאבדים בכללות עכו״ם מקור מחצבם:

ויאמר. המקום אמר להם לכו התהלכו בארץ ומשלו בה גם אתם:
ותתהלכנה. ר"ל וכן היה כי משלו הם בארץ כמו ישמעאל:

פסוק ח

ויזעק אותי. ר"ל קרא אלי בקול גדול:
ראה. הסתכל אשר היוצאים אל ארץ צפון הוא פרס שיצא לארץ בבל להשחיתה:
הניחו את רוחי. הם הניחו את כעסי שהיה לי בארץ בבל כי בהנקם שעשו בה נח כעסי:

פסוק י

לקוח. הוא נדבת כסף וזהב האמור במקרא שלאחריו:
מאת הגולה. מאת הבאים מהגולה מבבל וחוזר ומפרש ממי ואמר מחלדי ומאת טוביה וגו':
ביום ההוא. מוסב על סוף המקרא לומר שיבוא ביום ההוא אשר יבואו מבבל ועל שאמר ובאת אתה הוצרך לפרש בראשונה להיכן יבא ואמר ובאת לבית יאשיה וגו' כי שם יבואו הבאים מהגולה:

פסוק יא

ולקחת כסף וזהב. מה שהביאו הבאים מהגולה לנדבת בה"מ:
ועשית עטרות. אחד מהכסף ואחד מהזהב:
ושמת בראש יהושע. לרמז שכתר כהונה גדולה שהוא בו עכשיו תהיה שמורה לזרעו אחריו עד עולם וכמ"ש למעלה וישימו הצניף הטהור על ראשו (לעיל ג) ויתכן אשר של הכסף אמר להשים בו כי אין מעלת כהונה הגדולה שוותה למעלת המלכות ועטרה השניה של הזהב היתה שמורה לרמז שעוד יוחזר המלוכה בגאולה העתידה למלכות בית דוד ולא צוה להשימה בראש זרובבל עם כי המשיח יהיה מזרעו לפי שהוא עצמו לא מלך עתה ואין להשים בראשו כתר מלכות:

פסוק יב

ואמרת אליו. אל יהושע כ"ג תאמר הטעם מדוע לא ישימו העטרה השניה בראש זרובבל הואיל והמלוכה ירושה לו לזרעו אחריו כמ"ש ביום ההוא וגו' אקחך זרובבל ושמתיך כחותם (חגי ב':כ"ג) ואף לפרש לו הטעם מדוע העטרה ההוש' בו היא מכסף:
הנה איש צמח שמו. ר"ל והנה עמך איש גדול וחשוב אשר לבד יקרא בשם צמח כשם המשיח שיקרא כן כמ"ש כי הנני מביא את עבדי צמח (לעיל ג) ויקרא זרובבל כן לפי שמתחתיו יצמח ר"ל מזרעו יצמח מלך המשיח ולכן יבנה הוא היכל ה' לסימן שכן יבנהו

דמשיח הבא מזרעו כאשר יאמר במקרא שלאחריו וכאומר הואיל וזרובבל יקרא לבד בשם צמח כשם המשיח הבא מזרעו אבל הוא לא ימלוך לכן לא ישימו עטרה בראשו:

פסוק יג

והוא יבנה. מוסב למקרא שלמעלה לומ' כמו שבנה זרובבל עתה את ההיכל כן המשיח הבא מזרעו יבנה ההיכל העתיד והוא ישא על ראשו הוד כתר המלוכה והוא ישב על כסא המלוכה למשול:

והיה כהן על כסאו. כ"ג מזרעך אשר יכהן אז יהיה לפני כסא המשיח כי הוא יבוא אליו ויכנע לו ובזה יפרש לו הטעם על העטרה ההושם בראשו שהיא מכסף כי לא תשוה מעלת כהונה הגדולה למעלת המלכות כי הכ"ג יכנע למלך וסר למשמעתו ויבא לפניו:

ועצת שלום. ר"ל עכ"ז לא יתקנא בכתר המלוכה לעשות עצות ותחבולות להלחם עם המשיח אבל עוד יעצו להתמיד השלום ולאמצו:

פסוק יד

והעטרות תהיה. העטרות ההם תהיה כל אחת מהן למנדבי הכסף והזהב לזכרון טוב בהיכל ה' כי שמה היו תלויות כמו ששנינו במסכת מדות והבא בהיכל ורואה את העטרות יזכיר שמה את שמם לטובה:

ולחלם. הוא חלדי והיה נקרא בשתי השמות וכן חן הוא יאשיהו ולפי שנתארחו בביתו יוזכר עמהם לטובה:

פסוק טו

ורחוקים יבואו. על בית העתיד יאמר שאז יקבץ נדחי ישראל ונפוצות יהודה ויבואו ממרחק והם יבנו את היכל ה':

וידעתם. אז כאשר כן תהיה תדעו אשר ה' צבאות שלחני אליכם לנבאות אלה הדברים ולא מלבי אמרתי:

והיה אם שמוע וגו'. ר"ל ואם תשמעון בקול ה' ללכת בדרכיו אז יהיה הדבר הזה אליכם ובימיכם כי עצם כוונת גאולת בבל היתה למען יהיו במקום המקודש מקום מוכן ביותר לעבוד את ה' ולהתפלל לפניו על גאולה כללית ושלימה גאולת עולם וכן נאמר כי אנכי ידעתי את המחשבות וגו' (ירמיהו כ"ט:י"א) ואם היו עושים כן אז היתה באמת גאולה שלימה:

פרק ז

פסוק א
היה דבר ה'. הוא הדבור האמור למטה:

פסוק ב
וישלח בית אל. ר"ל הדבור היה על כי שלח הכנסיה שבבבל לבית ה' את שראצר ואת רגם מלך ואנשיו הסרים למשמעתו שהם יחלו פני ה' להשפיע הנבואה על הכהנים והנביאים שימצאו מענה להשיב להם על שאלתם:

פסוק ג
לאמר וגו'. ר"ל שהוא יאמר אל הכהנים המשמשים בבית ה' ואל הנביאים והם חגי זכריה ומלאכי למען יאמרו הם תשובה על שאלתם:
האבכה. ר"ל והשאלה היא האם אבכה מעתה בחדש החמישי הוא תשעה באב וה"ה כל ד' צומות ואחזו החמור שבכולן:
הנזר. האם אהיה מופרש ביום ההוא מאכילה ושתיה ומתענוג כאשר עשיתי זה הרבה שנים מזמן החורבן וכאומר הואיל ונבנה המקדש אם יש מקום להתאבל עוד כי בנין המקדש ההוא היה קטן בעיניהם על כי היו עדיין משועבדים לפרס:

פסוק ד
ויהי וגו'. ר"ל ועל זה היה אלי דבר ה':

פסוק ה
אמור אל כל עם הארץ. לא צוה להסב הדבור כלפי השלוחים כי היו כנזופים לפניו על שלא עלו לשבת באי"י והוסב הדבור אל מול יושבי ירושלים שלא יסתפקו גם הם בזה הדבר:
כי צמתם. אשר צמתם וספדתם בחמישי זה ט' באב ובשביעי זה צ"ג וזה שבעים שנה שנהגתם כן (וזכר גם צ"ג כאומר הנה לא צדקו מה שזכרו לבד ט"ב שהוא החמור בעיניהם כי גם צ"ג כמוהו כי שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית ה' כמ"ש רז"ל):
הצום צמתוני. וכי צמתם אותי ולתוספת ביאור אמר אני ור"ל וכי הרעבתם אותי בזה לחשוש על צומכם:

פסוק ו
וכי תאכלו. וכן כאשר תאכלו וכאשר תשתו הלא אתם האוכלים והשותים ולכם יש הנאה בזה אבל אלי לא בא הנאה מזה וכאומר מה זה השאלה על התענית מה לי בזה אם יתענו או יאכלו:

פסוק ז
הלוא את הדברים. כאומר מי בקש מהם הצום הלא בזה חפצתי את הדברים וגו':
יושבת. ר"ל יושבת בהשקט ושאנן:
ועריה. וכן עריה שבסביבותיה היו יושבת בהשקט ושלוה:
יושב. ר"ל מיושב מבני אדם:

פסוק ח
ויהי דבר ה'. חזר המקום ואמר לזכריה להזכיר הדברים שקרא ה' מאז ביד הנביאים ולאמר להם:

פסוק ט
כה אמר ה'. ר"ל כן אמר ה' להנביאים הראשונים לאמר להם משפט אמת שפוטו וגו':

פסוק י
ואלמנה וגו'. זכר אלו לפי שהם תשושי כח וכח לעשקם ולגזלם:
ורעת וגו'. אל תחשבו זה על זה להרע:

פסוק יא
וימאנו. אנשי אותו הדור מאנו להקשיב ונתנו כתף סוררת כדרך האדם הממאן להקשיב דברי חבירו שמסיר כתפו ממנו והולך לו:
משמוע. מלשמוע:

פסוק יב
שמו שמיר. עשו לבם חזק כשמיר מלשמוע את התור':
ברוחו. במלאכו על ידי הנביאים:
ויהי קצף. ובעבור זה היה קצף גדול עליהם מאת ה':

פסוק יג
ויהי וגו'. אמר ה' צבאות ר"ל ה' אמר אז להם שגמולם יהיה מדה במדה כאשר קרא הוא להם ע"י הנביאים ולא שמעו כן יקראו הם אלי מתוך הדחק ולא אשמע קול צעקתם:

פסוק יד

ואסערם. אפיצם ברוח סערה על כל ארצות העכו"ם אשר לא ידעו אותם מאז והארץ תהיה שממה אחרי צאתם ממנה מבלי ימצא בה עובר ושב:

וישימו. ר"ל והנה הם עצמם עשו ארץ חמדה לשממה כי עם כל הדברים האלה אחזו בדרכם וגלו ממנה בעוונם ונשארה שממה ומוסב למעלה לומר הנה כל חפצי במעשים טובים ועל זה הזהרתי את אבותיכם ובעבור זה הגליתים על שלא שמעו אלי בדבר זה אבל מעולם לא בקשתי ממי דברי הצומות:

פרק ח

פסוק ב

קנאתי לציון. בזה ישיב על מה שהיה קטן בעיניהם בנין המקדש הזה והגאולה ההיא ואמר הנה באמת ציון אהובה לי מאד ובעבור מה שעשו לה האומות כועס אני עליהם קנאה גדולה ובחימה גדולה קנאתי על הבבליים בעבורה:

פסוק ג

שבתי אל ציון. הנה כבר השבתי בני הגולה אל ציון וגם אני אשכון בתוך ירושלים וזהו כאשר ישמעו בקול ה' כי עצם הגאולה ההיא היתה למען יהיו במקום המקודש מקום מוכן לעבוד את ה' ולהתפלל לפניו על גאולה כללית להיות בימיהם כמ"ש והיה אם שמוע תשמעון (לעיל ו) ור"ל הגאולה הכללית תהיה בימיכם אם תשמעון בקול ה':

ונקראה. אז תקרא ירושלים עיר האמת כי אז יעשו אנשיה אמת:

והר ה' צבאות. הוא מקום הבית יקרא אז הר הקדש לפי שתשכון שם השכינה:

פסוק ד

עוד ישבו זקנים וגו'. עוד יבוא זמן הגאולה העתידה וישבו זקנים וזקנות ברחובות ר"ל לא ישיגם החולשה לשבת בית כ"א ברחובות ישבו כדרך הבחורים:

ואיש. וכל אחד יהיה בידו משענתו להשען בה מרוב הימים שחיו וכדרך הזקנים ועכ"ז לא ישיגם החולשה לשבת בית:

פסוק ה

ימלאו. כי יפרו וירבו וימלאו רחובות העיר:

משחקים. מרוב כל יהיו משחקים ושמחים:

פסוק ו
כי יפלא. רוב הטובה שיהיה אז אשר יפלא בעיני שארית העם הנה באמת גם בעיני יפלא ר"ל עם שאני עושה נפלאות גדולות אשר אינם ידועים לבני אדם עד שהנפלאות הידועות כמוהם כאין למולם עכ"ז הפלא שאעשה לעתיד יהיה נחשב גם בעיני לפלא כי גדול יהיה מכל הפלאים הידועים והנסתרים:

פסוק ז
מארץ מזרח. להוציאם מארץ מזרח ממקום גלותם:
מבוא השמש. הוא פאת המערב:

פסוק ח
בתוך ירושלים. לא בא לומר שכולם ישבו שמה כי הלא תקטן הארץ מהכיל את כולם אבל בא לומר שהעיר ירושלים תהיה ירושה לכולם כי יהיה יד כולם שוה בה כמ"ש בסוף נבואת יחזקאל:
והיו לי לעם. לפי שימול לבבם הערל וכולם ידעו את ה' ויאמינו בו:
ואני אהיה להם לאלהים. להיות לעזר ומושיע:
באמת ובצדקה. בעבור האמת והצדקה שיעשו אז ומוסב למעלה לומר הנה כל הטובה הזאת מוכנת להם ואם ישמעו בקולי ויתפללו בבית הזה על הגאולה הכללית הנה אביאה בימיהם והואיל וכן אין להקטין בנין המקדש הזה כי טובה מרובה תלויה בו:

פסוק ט
תחזקנה ידיכם השומעים וגו'. לפי ששאלת הבאים מהגולה היתה מחלשת ידי עושי בנין הבית בשמעם המעטת כבוד הבית והפקידה לכן אמר להם הנה אתם השומעים בימים האלה את הדברים האלה מהייעודים הטובים תחזקנה ידיכם בבנין הבית ולא ישיג אתכם הרפיון להניח את הבנין:
מפי וגו'. ר"ל עתה שמעתם ייעוד טובה מרובה יותר ממה ששמעתם מפי הנביאים אשר נבאו ביום יוסד בית ה' להבנות ההיכל וכאומר וכמו שנתקיימו דבריהם כן יתקיימו דברי אלה:

פסוק י
כי לפני הימים. עתה יפרש במה נתקיים ואמר כי לפני הימים ההם עד לא התחילו לבנות הלא לא נהיה שכר האדם כי לא מצא במה להרויח ושכר הבהמה לא נתקיימה כי הלכה למארה ומן הצר הצורר לא היה שלום בין ליוצא מן העיר בין לבא אליה:

ואשלח. אני הייתי מגרה את כל בני האדם איש ברעהו להיות מריבה ביניהם ולעשות רע זה לזה:

פסוק יא

ועתה. אחר שהתחילו בהבנין אין אני מול שארית העם הזה כימים הראשונים להצר להם ולשלח איש ברעהו:

פסוק יב

כי זרע השלום. ר"ל כי הצלחת הזרע מביא השלום כי בהעדר התבואה עין בריה צרה בחברתה והוא סבה אל השנאה והמריבה ולא כן כשהברכה מצויה:

פריה. הראויה לתת:

את יבולה. התבואה הראויה לפי מיטב השדה:

והנחלתי. ר"ל לא במקרה באו הטובות האלה אבל אני הנחלתי את כל אלה וכאשר ייעדו הנביאים כמ"ש העוד הזרע וגו' מן היום הזה אברך (חגי ב':י"ט) ומוסב למעלה לומר כמו שנתקיים הדיבור הזה כן יתקיימו דברי:

פסוק יג

והיה כאשר הייתם. ר"ל כמו שהייתם נבזים ומוכים אתם בית יהודה ובית ישראל עד שהייתם קללה בין העכו"ם כי תלו קללתם בכם לאמר בקללותיהם תהיו כיהודים האומללים:

כן אושיע. כשיעור הצרה תהיה התשועה כי תהיו מכובדים ומוצלחים עד שתהיו לברכה בין העכו"ם ויתלו ברכתם בכם לאמר בברכותיהם ישימך אלהים כהיהודים המוצלחים:

אל תיראו. לכן אל תיראו מדברי שלוחי הבבליים המקטינים כבוד הבית והפקידה ותחזקנה ידיכם לאחוז בבנין הבית ולהשלימה:

פסוק יד

כאשר זממתי. כשיעור שחשבתי להרע לכם בעת שהכעיסו אבותיכם אותי ולא נחמתי על הרעה עד אשר הביאותיה:

פסוק טו

כן שבתי. כשיעור הזה חזרתי וחשבתי בימים האלה להיטיב וגו' ולא אנחם על הטובה לכן אל תיראו מדברי שלוחי הבבליים:

פסוק טז

אלה הדברים. רק עשו אלה הדברים:

אמת ומשפט שלום וגו' שפטו בשעריכם. משפט אמת או משפט שלום וזהו הפשרה שמתווך השלום בין בעלי הדין אבל לא תטו המשפט שאין זה לא אמת ולא שלום:

פסוק יז

ואיש את רעת רעהו וגו' אל תחשבו. זה על זה להרע:

אשר שנאתי. ר"ל המה הדברים ששנאתי אני ולכך אל תאהבו גם אתם:

פסוק יט

צום הרביעי. זה י"ז בתמוז:

וצום החמישי. זה ט' באב:

וצום השביעי. זה צ"ג:

וצום העשירי. זה עשרה בטבת:

יהיה וגו'. בזמן הגאולה העתידה יהיו הימים האלה לששון וגו' כלפי שהיו מצטערים בימים האלה בזמן הגולה ולכן אמר לבית יהודה כי להם ארעו מקראות רעות באלה הימים והצטערו בהם בכל שנה ושנה אבל בני עשרת השבטים הצטערו בימים שאירע להם מקראות רעות והם יתהפכו להם לשמחה:

והאמת והשלום אהבו. ובלבד שתהיו אוהבים האמת והשלום:

פסוק כ

עוד אשר יבואו. ר"ל עוד יבוא זמן אשר יבואו וגו':

פסוק כא

יושבי אחת. יושבי עיר אחת אל יושבי עיר אחרת:

לאמר. ויאמרו זה לזה נלכה לחלות לפני ה' לשאול ממנו כפרה ולבקש מאתו חסד כי אלכה גם אני בחברתך:

פסוק כב

ובאו. ר"ל ויהיו נשמעין זה לזה וכן יבואו עמים וגומר:

פסוק כג

בימים ההמה וגו'. ור"ל זה שאמרתי לכם יהיה באותן הימים אשר יחזיקו וגו' ולפי שהפסיק והאריך בדברים חזר לומר והחזיקו וגו' וכן דרך המקרא:

מכל לשונות. הרי משבעים לשון שבעה מאות:

בכנף. בכל כנף הרי לארבע כנפות אלפים ושמנה מאות:

נלכה עמכם. אל ארץ ירושתכם:

פרק ט

פסוק א

משא דבר ה' בארץ חדרך. נבואת ה' תהיה אז גם בארץ חדרך כמו באי"י כי גם היא תהיה אז מאי"י:

ודמשק מנוחתו. וגם דמשק תהיה מנוחתו ור"ל שכינת כבודו כי גם היא תהיה מאי"י:

כי לה' עין אדם וגו'. ר"ל לפי שאז עין כל אדם לעצמו יצפה לה' וגם בהתאסף יחד כל שבטי ישראל ולכן תבוא עליהם הטובה ההיא:

פסוק ב

וגם חמת תגבל. תהיה מגבול אי"י ואליה תחשב ולא זו היא חמת המוזכרת בתורה בגבול אי"י אבל היא אחרת גדולה מאד כמ"ש ולכו משם חמת רבה (עמוס ו':ב'):

צור וצידון. גם צור וצידון הנטפלת לה יכנסו בגבול אי"י:

כי חכמה מאד. מוסב על צור שהיא העיקר ור"ל אשר היא חכמה מאד וכאומר ולא תועיל בחכמתה לבל תכנס בגבול אי"י:

פסוק ג

ותבן צור. עם כי צור בנתה לעצמה מבצר חזק להיות לה למשגב ואספה צבורי כסף כעפר וזהב כטיט המושלך בחוצות וזהו עזר רב להתחזק מול האויב:

פסוק ד

יורישנה. יגרשנה מארצה וחיל צבאות עמה יכה בים ר"ל יטביעם במי הים:

והיא. העיר עצמה תשרף באש:

פסוק ה

תרא וגו'. אשקלון תראה מפלת צור ותירא לנפשה שלא יקרה לה כמקרה וגם עזה תראה ותחיל מאד:

ועקרון. גם עקרון תחיל כי נתבייש מבטה ר"ל צור שהיתה מבטת אליה לעזרה נתביישה גם היא כי נתגרשה מארצה:

ואבד וגו'. ר"ל ומגורתם יבוא להם כי יהיה נאבד מושל מעזה ואשקלון לא תהיה מיושבת באנשים:

פסוק ו

וישב וגו'. בזמן הגאולה לא ישבו קבוצת הממזרים בתוך בני ישראל אבל ישבו לבדם באשדוד כי יש מרז"ל שאמרו אין ממזרים טהורים לעתיד לבוא ודרשו ממקרא הזה, או ממזר הוא מל' זרות ור"ל ישראל שהמה זרים ממנה הם ישבו בה:

והכרתי וגו'. עוד לא ימשלו הם בארצם:

פסוק ז

והסירותי וגו'. ר"ל אתן בלבו שלא ישתה עוד דם ושלא יאכל עוד בשר מה שהורגל בהם כי ישוב להאמין בה' ובתורתו:

ונשאר וגו'. גם הוא ישאר באמונת אלהינו כשאר הגרים:

והיה. כל פלשתים בכללה תהיה כאיש לומד התורה אשר ביהודה כי גם המה ילמדו התורה:

ועקרין כיבוסי. עקרון תשוב להיות כמו יבוס היא ירושלים ר"ל אנשיה יהיו נקיי הדעת כאנשי ירושלים:

פסוק ח

וחניתי לביתי. אשכון סביב לביתי להגן מצבא חיל עם מן העובר ושב דרך עליו ולא יעבור עוד על ישראל מי הנוגש לעבודה כאשר היה מאז כי עתה ראיתי בעיני להשגיח עליהם בעין חמלה עם כי עד הנה הסתרתי פני מהם:

פסוק ט

הריעי. תרועה של שמחה:

הנה מלכך. זה מלך המשיח:

צדיק. במעשיו יהיה צדיק ובמלחמותיו יהיה נושע ומוצלח:

עני. יהיה מוכנע וירכב על חמור או על עיר בן מאחת האתונות והוא מדת ענוה:

פסוק י

הכרתי. אז אבטל רכב וסוס וקשת מלחמה כי לא תהיה אז מלחמה ואין צורך לא לקשת ולא לרכב וסוס:

ודבר שלום לגוים. המלך המשיח לא יכניע את כולם ע"י מלחמה כ"א בדברי שלום יכניעם להיות סרים למשמעתו וזה יהיה העיקר והמלחמה טפלה לו:

ומשלו. ממשלתו תהיה מים הדרומי הנקרא ים האדום עד ים הצפוני הוא ים אוקיינוס:

ומנהר. היוצא מן העדן שהוא תחלת המזרח:

עד אפסי ארץ. עד סוף המערב:

פסוק יא

גם את. ר"ל כמו המשיח אשר בעבור צדקתו יהיה נושע ומוצלח במלחמותיו כן גם אתה ישראל בכלל בעבור זכות דם בריתך היא מצות מילה שהחזקת בה בהיותך בגולה בזכות זה אשלח אסיריך עבור אשר אין בו מים ר"ל אוציאך מעומק הגלו' והמשיל הגלות בבל

לבור שאין בו מים לפי שבבור כזה מצויים נחשים ועקרבי׳ המזיקים וכן היו בגולה בין האומות המריעים להם:

פסוק יב

שובו לבצרון. וכה אומר להם שובו לירושלים עיר מבצרכם אתם האסורים בתקוה ר״ל המקווים לה׳ בכל זמן כאלו קשורים בתקוה ולא תתפרד מהם והוא ענין מליצה:

גם היום. ר״ל כמו בגאולת מצרים הבטחתי לך הגאולה והנקמה בהם כן גם היום אענה ואשיב לך הגדה כפולה לך הגאולה והנקם באומות:

פסוק יג

כי דרכתי לי. את יהודה אדרוך לי כקשת ר״ל הוא יחשוב לי לכלי זיין להרוג האויב על ידו:

מלאתי אפרים. עשרת השבטים הקרואים בשם אפרים בו אשים כל ידי במלואה כאלו היה קשת לירות בו בכח רב והוא ענין מליצה:

ועוררתי בניך ציון. אתה ציון אעיר אני את בניך להלחם על בניך ועל מלחמת גוג ומגוג יאמר כי עמו יבוא כי אחים הם כמ״ש בני יפת גומר ומגוג ומדי וגו׳ (בראשית י׳:ב׳):

ושמתיך. אני אשים אותך ישראל להיות כחרב של גבור ההורגת ומשכלת כי תהרוג בהם הרג רב:

פסוק יד

וה׳ עליהם יראה. ה׳ יגלה עליהם שכינתו להלחם בעבורם וחצו יצא על האויב חיש קל ומבריק כברק:

בשופר יתקע. כגבור התוקע במלחמה והוא ענין משל:

והלך. ילך ברוח סערה בשטף אף אל תימן להחריבה היא היושבת בדרום א״י:

פסוק טו

יגן עליהם. אז יגן על ישראל שלא יהיו נלקים עמהם ועוד הם יאכלו וישחיתו ויכבשו את אבני הקלע ועל שרי אנטיוכס יאמר וכלפי שהמשיל למטה בענין את שרי יהודה וישראל לאבני נזר שהם אבני יקר שמשימים בכתר המשיל שרים לאבנים שמקלעים אותם הנבזים העומדים לזריקה:

ושתו והמו. ישתו דמם ויהמו בקול המייה כמו שותה היין כמ״ש לץ היין הומה שכר (משלי כ׳:א׳):

ומלאו כמזרק. יהיו מלאים מדם הרוגים כמזרק המלא מדם הזבחים העומד לזרוק:

כזויות מזבח. הם הקרנות המלאים ממתן דמי הקרבנות:

פסוק טז

כצאן עמו. ר"ל כמו הצאן שהוא נושע מהרועה כן יהיה עמו נושעים מאתו ית':
כי אבני נזר. שרי יהודה וישראל הנמשלים לאבני יקר המשימים בנזר הם יתרוממו על אדמתו בהיותם בארצו:

פסוק יז

כי מה טובו. כי מה מאד יתרבה טובו ויפיו של העם הזה:
דגן בחורים. ר"ל מרבית הדגן אשר תצמח הארץ יוסיף תת כח ואומץ אל הבחורים ומרבית היין יפתח פי הבתולות לדבר שירות וזמירות עם כי מדרכן למעט בדבור הנה לרוב השמחה ירבו בדברי שיר וזמר:

פרק י

פסוק א

שאלו מה' מטר. כאלו יאמר אל בני הדור ההוא בחנו הדבר ושאלו מה' מטר בעת ירידת המלקוש כי אז יש בו צורך רב ותראו שיהי' נעתר לכם ויעלה עננים עם כי לא יורה הטבע עליהם ויתן להם מטר להצמיח לכל איש עשב בשדהו וכאומר הנה בזה תדעו שאתם דבוקים במקום והוא משגיח בכם למלאות מחסורכם:

פסוק ב

כי התרפים. כאומר שלא יפה עשו אבותיכם שפסקו בתרפים וקוסמים ובחלומות כי התרפים דברו און ודבר תוהו והקוסמים ראו שקר ובעלי החלומות ידברו שוא:
הבל ינחמון. מה שנחמו אותם לאמר שלום יהיה לכם אל תיראו הנה הוא הבל כי לא כן היה:
על כן. הואיל ועסקו בהם נסעו מארצם ללכת בגולה כמו צאן שהרועה מסיעם ממקומם בע"כ:
יענו. היו מוכנעים אל האויב כי לא היה להם מנהיג טוב להוליכם בדרך הישר ולכן אחזו בדרכם ובגמול זה היו מוכנעים אל האויב:

פסוק ג

על הרועים. ר"ל עתה בבוא הגאולה חרה אפי על הרועים הם מלכי האומות שהרעו להם:
ועל העתודים. על שרי האומות אזכור עונם לשלם גמול:
כי פקד. כי זכר ה' את עדרו הם בית יהודה לנקום נקמתם מיד הבבליים:

כסוס הודו במלחמה. בעת ילחמו ישים ה' אותם אמיצי לבב כמו הסוס המראה הודו ויוצא לקראת נשק:

פסוק ד

ממנו פנה. מיהודה יהיה המלך המשובח בעם כמו האבן ההושם בפנת הבית שהוא המשובח שבכולם על כי הוא נראה משני הצדדים ובלשון הזה נאמר על ישראל בכללם כמ"ש אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה (תהילים קי"ח:כ"ב):

ממנו יתד. זה הלשון יאמר על הפקיד וממונה שהכל תלוי בו וכן נאמר בכ"ג הממונה על הבית ותקעתיו יתד במקום נאמן (ישעיהו כ"ב:כ"ג):

ממנו קשת מלחמה. ר"ל לוחמי מלחמתו יהיו ממנו ולא יצטרך לעזרה:

כל נוגש יחדיו. כל נוגשי האומות לעבודה כולם יחדיו יצאו ממנו:

פסוק ה

והיו כגבורים וגו'. ר"ל עם כי הם חלשים יהיו כגבורים הרומסים במלחמה בתוך הטיט המושלך בחוצות:

ונלחמו. ר"ל עם שאינם מלומדי מלחמה עכ"ז ילחמו דרך אנשי מלחמה כי ה' עמהם והוא ילמד ידם לקרב אצבעותם למלחמה:

והובישו. עם כי הם יהיו אנשי רגלי יביישו את האויב רוכבי הסוסים כי יתגברו עליהם:

פסוק ו

ואת בית יוסף. המה בני עשרת השבטים:

והושבותים. אושיבם לארצם וישבו בה בהשקט ושאנן כי ארחם עליהם ויהיו כאלו לא זנחתים מעולם כי לפי רוב הטובה לא יזכר ימי הגולה:

כי אני וגו'. אשר הכח בידי להרבות טובה:

ואענם. וכן אענה להם בכל עת קראם אלי:

פסוק ז

והיו כגבור אפרים. אף שאינם גבורים יהרגו כגבור וכאשר יראו הצלחתם ישמח לבם כמו ביין אשר ישמח הלב ובניהם יראו הצלחות אבותם וישמחו ויגל לבם בתשועת ה':

פסוק ח

אשרקה להם. אצפצף לבני הגולה לרמז שיבואו ובזה אקבצם ר"ל אעיר לבם לשוב לארצם כי אז אפדם מהגולה ויתרבו בבנים ובבנות כמו שרבו מאז במצרים:

פסוק ט

ואזרעם בעמים. אף כי פזרתים כהמפזר לזריעה אעפ ' כ במרחקים במקום שנתפזרו יזכרו בי ולכן יחיו עם בניהם וישובו לארצם:

פסוק י

והשבותים. אשיבם לארצם מארץ מצרים ואקבצם מאשור מקום שגלו שם עשרת השבטים:

ארץ גלעד. הוא עבר הירדן:

ולבנון. זה א"י בעבר הירדן המערבי:

ולא ימצא. לא יספיק להם להחזיק את כולם:

פסוק יא

ועבר בים צרה. אז תעבור צרה על מצרים הרבים כמי הים והצרה ההיא תכה את הגלים אשר בים ר"ל השרים הרמים והנשאים:

והוביש ו וגו'. כל המקומות העמוקות שביאור יתייבשו ר"ל כל המון מצרים יאבדו ולפי שכל שבח מצרים הוא בהיאור שעולה ומשקה השדות לכן מדמה אבדן אנשיה ליבשות מי היאור:

והורד. יושפל רוממות אשור ויסיר ממשלת מצרים:

פסוק יב

וגברתים בה'. אגבר את ישראל בתשועת ה' ואף שה' הוא המדבר וגברתים אמר בה' כאחר המדבר ודוגמתו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כ"ד:א') ואף שה' היה המדבר וכן דרך המקרא:

ובשמו. במשענת שמו יתהלכו בטח להלחם מול אשור ומצרים:

פרק יא

פסוק א

פתח לבנון דלתיך. הנבואה ההיא נאמרה על חורבן בית השני ואמר אתה א"י הקרויה בשם לבנון פתח דלתיך למען יכנסו בך העכו"ם:

ותאכל אש בארזיך. ר"ל ויאבד האויב את השרים ולפי שקרא את א"י בשם לבנון המשיל אבדן השרים לשריפת ארזי יער הלבנון:

פסוק ב

היללי ברוש. אתה אילן ברוש עשה יללה כי הארז נפל ע"י הרוח הנושב ואיך א"כ תעמוד אתה מול הרוח ר"ל היללו המון העם כי השרים נפלו ואיך תתקיימו אתם:
אשר אדירים שדדו. בזה יפרש אמריו מי הוא הארז שנפל ואמר אשר אדירים שדדו:
הילילו אלוני בשן. אתם אלוני אלון הגדילים בבשן החלושים מאילני יער הילילו כי ירד והושפל יער החזק וכפל הדבר במ"ש:

פסוק ג

קול יללת הרועים. ר"ל הנה ישמע קול יללת הרועים על כי שדדה מעוזם הם אילני היער שהיו חסים בצלם ר"ל מנהיגי העם יללו כי נאבדו קהל עדתם אנשי זרועם:
קול שאגת כפירים. ר"ל הנה ישמע קול שאגת הכפירים כי שדד ונשחת גאון הירדן הוא מקום מרבץ האריות כמ"ש כארי יעלה מגאון הירדן (ירמיהו מ"ט:י"ט) ר"ל בני המלכים יילילו כי נחרבו ארמנותיהם:

פסוק ד

רעה וגו'. המקום צוה לו שהוא ירעה במעשה ובפועל את צאן ההרגה ר"ל צאן העומד לשחיטה בבית המטבחים שאינן מצליחות לגדל ולדות ולהנות מצמרן ואין בהם סי' ברכה להעשיר את בעליהן:

פסוק ה

יהרגון. להיות לו למאכל:
ולא יאשמו. ר"ל לא חטא לעצמו לעשות לו היזק והפסד כי עומדים הם לשחיטה ואינם ראויין לגדלן:
ברוך ה'. שמכרתי דבר שאין בו סי' ברכה ובמחירי אקנה דבר שיש בו סי' ברכה ואעשיר:
לא יחמול עליהן. הואיל ואין בהם סי' ברכה לא יחמול הרועה עליהן להרביצן בנאות דשא ולנהלן על מי מנוחות ולשמור קצתן מקצתן שלא יהדפון ולא ידחקון זו את זו:

פסוק ו

כי לא אחמול עוד. ר"ל זה יהיה לרמז על ישראל שהמה צאן מרעיתו ית' ומעותדים הם להריגה בחורבן הבית השני ולא אחמול עוד עליהם מעתה:
ממציא את האדם. את בני ישראל אזמין כל איש מהם ביד רעהו הקם עליו וביד החפץ להשמידו וכן היה בסוף בית השני שמלכיהם השמידום והפריצים נלחמו זה בזה כמוזכר ביוסיפון:

וכתתו. מלכיהם ופריצי העם יכתתו את עם הארץ ולא אציל את מי מיד הורגיו וכאומר הואיל ומעותדים להריגה מה לי להצילם קצתן מקצתן:

פסוק ז

וארעה. סיפר הנביא שכן עשה כאשר צוהו ה' ורעה את הצאן העומדות להריגה בבית המטבחיים:

לכן עניי הצאן. ר"ל חמלתי עליהם לרעותם בעבור כי היו הנכנעים והירודים שבכל הצאן:

ואקח לי. לקחתי לי לצורך הנהגתם שתי מקלות:

נועם. כי היה נעים ולא הכאיב בהכאתו:

חובלים. כי היה מחבל ומשחית ומכאיב הרבה:

וארעה. באלו שתי המקלות רעיתי את הצאן פעם במקל נועם בפעם במקל חובלי' הכל לפי הצורך ובא לרמז על הכהנים בני חשמונאי שמשלו בבי' השני שהיו בב' הנהגו' מתחילה משלו ג' בני מתתיהו בן יוחנן כ"ג יהודה ויהונתן ושמעון ומעשיהם והנהגותם היה בנועם ביראת ה' וכשרון מעשים ואחריהם קמו בניהם וזרעם הם הרשיעו לעשות והיו מחבלים ומשחיתים את העם כמוזכר ביוסיפון:

פסוק ח

ואכחיד את שלשת הרועים. דרך הרועה הגדול להשים תחתיו רועים קטנים להיות לו לעזר וכן עשה זכריה ברעותו את הצאן ואמר הנה בזמן ירח אחד הסרתי ומנעתי שלשת הרועים אשר שמתים תחתי ובא לרמז על שלשת הרועים הנעימים בני מתתיהו בן יוחנן כ"ג ששמשו ל' שנה ונכחדו מן העולם כי יהודה שמש שש שנים ויהונתן שש ושמעון י"ח הרי שלשים שנה ולפי שהשנים קרואים גם בלשון ימים כמ"ש ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ"ה:כ"ט) לפיכך בא הרמז בירח ימים שהיא שלשים ימים (ולא זכר מתתיהו אביהם הזקן כי לא שמש אלא שנה אחת וזהו בעזר בניו לפי רוב זקנותו):

ותקצר נפשי בהם. ר"ל לא היתה דעתו רחבה עליו בעבור טורח הצאן ומאס בהם:

וגם נפשם בחלה בי. ר"ל גם נפשות הצאן מאסה בי כי לא שמעו לקול שאגתו כדרך הצאן המכיר קול הרועה ונשמעין אליו והרמז הוא שאחרי מיתת ג' בני מתתיהו מאס ה' בעם ישראל על כי גם המה מאסו בו והשחיתו דרכם:

פסוק ט

ואומר. אמרתי לבעלי הצאן לא ארעה עוד צאן מרעיתכם:

המתה תמות. כאומר יהיה מה שיהיה מי שתמות מהן תמות ומי שתהיה מוסרת מן העדר ללכת תועה תהיה מוסרת ותלך תועה והנשארות במקומן תאכלנה אחת בשר חברתה ולא אחשוש בדבר ובא לרמז שכן אמר המקום ב"ה שיסיר השגחתו מהם:

פסוק י

ואקח. אח"ז לקחתי מקלי הנועם וכרתי אותו כי מאסתי בהן ולא רציתי עוד להנהיגם בנעימות כ"א ביד חזקה במקל חובלים והרמז הוא לומר אחר שמתו ג' בני מתתיהו בן יוחנן כ"ג נתבטל הנהגת הנעימות:

להפר. להיות סבה להפר וכו' כי בעוד משלו ג' האחים על כי הלכו בדרך הישר נתן המקום הכח בידם עד שהעכו"ם כרתו עמהם ברית להיות עמהם בשלום אבל אחרי מותם סרו מהם ונתבטל הנהגת הנעימות בממשלת בניהם וזרעם התיש המקום כחם למען יפרו את הברית ללכת להלחם בה:

פסוק יא

ותופר. רצה לומר וכן היה כי הופר הברית ביום שמתו ג' האחים וחזרו לבוא עליהם למלחמה:

וידעו כן. רצה לומר ברעותי את הצאן ובעשותי את כל אלה הנה עניי הצאן וחוזר ומפרש השומרים אותו ר"ל הענוים והמוכנעים שבישראל השומרים את דברי הם ידעו אמיתת הדבר אשר דבר ה' הוא ולרמז עשיתי מה שעשיתי ולא היה דבר של מה בכך:

פסוק יב

ואומר אליהם. אמרתי לבעלי הצאן אם טוב בעיניכם שארעה עוד את הצאן הבו שכרי כדרך שנותנים לרועה ואם לא תאבו לתת שכרי חדלו ממני את הצאן לבל אטרח עוד עמהם:

וישקלו. בעלי הצאן שקלו בשכרי ל' שקל כסף ויתכן שכן היה הערך הנתון אל הרועה והרמז הוא שהמקום אמר לישראל אם תרצו שאשגיח אני בכם עשו עבודתי ושמרו מצותי ותחשב לי לשכר ואם לא אסיר השגחתי ול' כסף ירמז על ל' צדיקים שבכל דור ודור אין נגרע כמ"ש רז"ל וכסף הוא ענין חמדה כמו נכסף נכספתה (בראשית לא) כי הצדיקים הם מחמדי עין:

פסוק יג

השליכהו. השלך את הכסף אל האוצר המחוזק והחשוב והוא אוצר בית ה':

אשר יקרתי מעליהם. אשר הכבדתי להיות ממעל להם עטרה על ראשם ר"ל צדקת ל' הצדיקים שבכל דור ודור שמורה היא להיות בנוי בזכותם הבית העתיד:

ואקחה. עשה כאשר צוהו המקום והשליך הכסף לאוצר בית ה' לרמז הרמז האמור:

פסוק יד

ואגדע. אח"ז כרתי מקלי השני מקל החובלים ולא רציתי עוד להנהיגם כלל והרמז היא לומר אח"ז נתבטל גם הנהגת החובלים כי נלקחה הממשלה מהכהנים בני חשמונאי:

להפר. ר"ל גדיעת ממשלת הכהנים בני חשמונאי יהיה סבה לבטל האחוה שהיה בין יהודה ובין ישראל כי הם לבדם היו נקראים אחים אלו לאלו ולא עבר זר בתוכם ולא היה ראוי למלוך עליהם בירושלים כ"א מהם כמ"ש מקרב אחיך תשים עליך מלך וגו' (דברים י"ז:ט"ו) ובהתבטל ממשלת הכהנים בני חשמונאי כאלו בטל גם האחוה מישראל ומיהודה כי עבר זה בתוכם כי הורדוס מלך עליהם ולא היה מזרע ישראל וכאלו בטל האחוה וכל הרוצה להכנס יבוא ויכנס:

פסוק טו

כלי רועה אוילי. ר"ל מקל מה שרועה אויל מנהיג בו את הצאן שהוא משחית ומאבד בו את הצאן:

פסוק טז

כי הנה אנכי מקים. ר"ל זה יהיה לרמז שאעמיד רשע בארץ ועל מלכות בית הורדוס יאמר:

הנכחדות וגו'. המוסרות מן העדר ללכת דרך תועה לא יזכור בהם להשיבם אל העדר:

הנער. הטלה הרך בימים ההולכת לאט ונשארת באחורי העדר לא יבקש אותה אנה נשארה:

הנצבה. החולה העומדת במקומה ולא תזוז ממקומה לבקש מרעה לא יכלכל אותה במקומה:

ובשר הבריאה. את השמנה יהרוג ויאכל בשרה:

ופרסיהן יפרק. במקלו ישבר פרסיהן ולא יוכלו ללכת ר"ל לא יחזק הנכשלים ותשושי הכח ואת העשירים ישחית וירדה בם בפרך:

פסוק יז

הוי רעי האליל. אוי לך אתה רועה מבלי מועיל העוזב את הצאן והולך לו ועל אגריפס המלך יאמר האחרון ממלכות בית הורדוס שעזב את עמו והתחבר עם מחריבי המקדש כמ"ש ביוסיפון:

חרב על זרועי. חרב יבוא על זרועו ר"ל כוחו ישבר ויוכרת:

ועל עין ימינו. ר"ל ומה שהיה מסתכל ומביט ומצפה לשוב למלכותו הנה החרב יבוא על התוחל' ההיא כי תכרת ואין לה:
זרועו יבוש תיבש. ר"ל כחו תחלש:
כהה תכהה. ר"ל לא יראה הדבר שהוא מצפה לה והוא כפל ענין במילות שונות:

פרק יב

פסוק א
נוטה שמים. הנוטה את השמים לפרשה והמייסד את הארץ ויוצר רוח האדם בקרב גופו וכאומר הואיל וכן הכל שלו ובידו לעשות בכל דבר כרצונו:

פסוק ב
סף רעל וגו'. אל מול העכו"ם הצובאים עליה סביב תהיה כספל ממשקה הממית שכל השותה ממנו ימות כן יכלו ויתמו כל הצובאים על ירושלים:
וגם על יהודה. הסף הרעל הזה יהיה גם על יהודה אשר יהיה במצור על ירושלים כי הבאים לצור על ירושלים הכריחו לאנשי ערי יהודה לבוא עמהם בעזרת' לצור על ירושלים וגם המה ילקו בתחלה עם העכו"ם:

פסוק ג
אבן מעמסה וגו'. אל מול העכו"ם הצובאים עליה תהיה כבדת המשא שכל העומסים אותה ישרטו שרטת בבשרם ובידיהם לרוב הכובד ר"ל כל הנלחמים עליה ילקו ולפי שהמשילה לאבן כבדת המשא אמר לשון הנופל באנשים המרימים אבן כבד:
ונאספו עליה. אצלה בסמוך לא יכלו ויתמו מן הארץ:

פסוק ד
בתמהון. ר"ל יאבדו אבידת הלב כאדם המתמה ומתייאש:
בשגעון. ר"ל לא ילחמו כסדר תכסיסי המלחמה:
ועל בית יהודה. והבאים לצבא על ירושלים עם הצובאים עליהם אפקח עיני להשגיח בהם שלא יאבדו עם הצובאים הואיל ובאו שלא בטובתם:
אכה בעורון. נוסף על התמהון אכה בעורון לא יראו אנה ילכו וידלגו על אנשיהם וירמסם אבל בית יהודה שיהיו עמהם במחנה לא יהיו נזוקים מהם כי המקום ישגיח בהם:

פסוק ה
ואמרו וגו'. אלו הבאים עם הצובאים על העיר בראותה שאינם נזוקים עם הצובאים יאמרו בלבם הנה יושבי ירושלים חזקו אותי בהפגיעם בה' להתפלל עלי שלא אהיה

נלקה עמהם כי יודעים המה שבאתי הנה שלא בטובתי ולא יתלו הדבר בזכות עצמם כי"א בזכות יושבי ירושלים:

פסוק ו

את אלופי יהודה. הם הבאים עם העכו"ם אותם יעשה כלפיד אש הבוער בעצים ר"ל הם ישחיתו את הבאים עמהם בראותם שיד ה' היתה בם:

וכלפיד וגו'. כפל הדבר במ"ש:

ואכלו. ישחיתו מימינם ומשמאלם את העמים מסביב:

וישבה ירושלים וגו'. כי ירושלים הבנויה אחר שהחריבה טיטוס לא בנויה במקומה שהיתה מאז ולכן אמר שאז תשב ירושלים במקומה הראשון במקום ירושלים הישנה:

פסוק ז

את אהלי יהודה. הם הבאים עם הערבים יושבי אוהלים במחנה אותם יושיע ה' בראשונה להכות הבאים עמהם עד לא יצאו אנשי ירושלים להלחם בהם ולהכותם:

למען לא תגדל וגו'. כי"א לא ישחיתו בהם עד אשר יצאו מירושלים זרע בית דוד ושאר היושבים שמה תגדל א"כ תפארתם על תפארת בית יהודה הבאים עם העכו"ם הואיל והם היו עמהם ולא השחיתו בהם עד אשר באו בית דוד ושאר יושבי ירושלים:

פסוק ח

יגן ה'. מפני חיל גוג הצרים עליהם:

הנכשל בהם. החלש שבהם יתגבר כדרך שגבר דוד על אנשי מלחמתו:

כאלהים. יהיו כאלהים וחוזר ומפרש כמלאך ה' ולפניהם יעברו במלחמה בראש העם:

פסוק ט

אבקש להשמיד. אבקש ואעשה כלומר אשים כל רצוני להשמידם:

פסוק י

ושפכתי. ר"ל אתן בשפע על בית דוד וגו' רצון המשכת חן על עצמם ורצון הפצרת תחנונים לפני:

והביטו אלי. לשאול משפט להשיב גמול את אשר דקרו ועל משיח בן יוסף יאמר שמת במלחמה כן ארז"ל:

כמספד על היחיד. כמו המספד שאדם עושה על מיתת בן יחיד:

והמר. יבכו עליו במרירות לב כמו שממררים בבכי על מיתת הבכור:

פסוק יא

כמספד הדדרמון וגו'. מספד גדול מפורסם היה בימים קדמונים להדדרימון בבקעת מגדון וכן יהיה המספד על משיח בן יוסף, ורז"ל אמרו כמספד אחאב שהרגו הדדרמון וכמספד יאשיהו שהרגו פרעה בבקעת מגדון:

פסוק יב

משפחת וגו'. כל משפחה בפ"ע לפרסם את ההספד:

ונשיהם לבד. הוא דרך צניעות שלא יהיו מעורבבים עם הגברים:

משפחות בית נתן. כן יהיה שם משפחה יקרה בזה הזמן וכן כולם שחושב והולך וזכרם הנביא בנבואה:

פסוק יד

כל המשפחות הנשארות. מלבד אותן המשפחות היקרות הנקובות בשמותן:

משפחות. גם הם יספדו כל המשפחה בפ"ע ונשיהם לבד:

פרק יג

פסוק א

יהיה מקור נפתח. יהיה נובע מים מתחת מפתן הבית והוא הנחל האמור בנבואת יחזקאל והוא המעיין האמור בנבואת יואל והוא מים החיים האמור בסוף הספר:

לבית דוד. לצורך בית דוד ויושבי ירושלים:

לחטאת. לקחת ממנו מי חטאת להזות על טמאי מתים כי מי חטאת צריכים שיהיו מים חיים ונובעים:

ולנדה. ר"ל לצורך טבילת הנדה ואף שאינה צריכה דוקא ביאת מים חיים או הוא מענין הזיה כמו מי נדה (במדבר יט) וכפל בשמות נרדפים:

פסוק ב

אכרית וגו'. ולתוספות ביאור אמר ולא יזכרו עוד:

את הנביאים. הם נביאי השקר:

רוח הטומאה. הוא יצר הרע:

אעביר מן הארץ. ר"ל היצה"ר לא יהיה עוד ולא ימצא עוד מי שינבא שקר כי תמלא הארץ דעה ויכירו השקר:

פסוק ג

כי ינבא. ר"ל נבואת שקר:

יולדיו. אמר לתוספת ביאור כי כבר זכר אביו ואמו:
לא תחיה וגו'. לא מהראוי שתשאר חי כי מה שדברת בשם ה' הוא שקר כי מדעתם יכירו השקר ולכן ידקרו אותו אבותיו בחרב בעבור הנבאו בשקר ולא יחוסו עליו:

פסוק ד

יבושו הנביאים וגו'. ר"ל כאשר נביאי השקר ישובו מחטאם ותחול עליהם רוח הנבואה אז הנביאים ההם יבושו כ"א מחזיונו השקר שנבא מאז בהנבאתו עתה נבואת אמת כי יראה ההבדל כיתרון האור מן החשך:
ולא ילבשו וגו'. דרך הנביאים היה ללבוש אדרת שער וכן נאמר באליהו וילט פניו באדרתו (מ"א יט) ולכן אמר הנביאים ההם לא ילבשו אדרת שער כדרך שאר הנביאים וזהו למען יוכל כ"א לכחש ולומר שאינו נביא כי יבוש להזכיר עליו שם נביא לבל יזכר עליו מעשיו הראשונים שהיה מתנבא בשקר:

פסוק ה

ואמר וגו'. מוסב על המקרא שלמעלה לומר למען יכחש ויאמר לא נביא אנכי:
איש עובד וגו'. כאומר ואם תשאלו א"כ מדוע אני מתבודד בשדה כדרך הנביאים הנה אין זה בעבור הנבואה אבל זו היא כי מלאכתי בשדה כי איש עובד אדמה אנכי לחרשה ולזרעה:
כי אדם וגו'. ר"ל ומה שנבאתי מנעורי גם אז לא דבר בי ה' אלא אדם כמוני מסית הקנה בי קנין הנבואה לנבאות בשקר פתני ואפת:

פסוק ו

ואמר אליו. על כי כל נביא מנביאי השקר כשיעזוב דרכו יוכה בב"ד לכפר אשמותיו לכן אמר ואם מי יאמר אליו מה המכות האלה על הגוף בין כתפות ידיך מקום שלוקין שם מלקות בב"ד כי דרך נביאי השקר המטפלים באלילים להכות עצמם על גביהם ולהתגודד בשרם כמ"ש ויתגודדו כמשפטם (מ"א יח) וכאלו יאמר לו מן המכות האלה נראה א"כ שעדיין אתה מחזיק במעשיך הראשונים:
ואמר. והוא ישיב לו המכות האלה הם אשר הכו אותי בבית מאהבי ר"ל הבית דין המאהבים אותי להי' הם הכוני על אשמותי לשוב לשם להתאהב אליו:

פסוק ז

חרב עורי. אתה החרב עורי על כל אחד מהבבליים אשר העמדתיו להיות רועה צאן עמו:

ועל גבר עמיתי. ר"ל שהוא עמיתי בדבר זה שהוא רועה צאן עמו כמו שאני רועה ישראל צאן עמי ובדבר זה הוא לי לחבר ודוגמתו שלמה אהיה כעוטיה על עדרי חבריך (ש"ה א) והוא כפל ענין במ"ש:

הך. אתה החרב הך ויפוצו צאן עמו ויתעו בדרך וילכו לאבדן כי כשמת האוסר המלחמה יאבדו כל אנשי המלחמה הבאים בצבא:

והשיבותי. ואני אשיב ידי על הקטנים הנשארים בביתם להכותם נפש לבל ישאר שארית מה:

פסוק ח

והיה. הדבר הזה יהיה בכל הארץ:

והשלישית. היא ישראל:

פסוק ט

והבאתי וגו'. אף את השלישית אביא באש ואצרפה להסיר מהם הסיג כמו שמצרפין את הכסף ר"ל אביא עליהם צרות לכלות מהם הפושעים והמורדים:

ובחנתים. ר"ל בהצרות הבאות אבחין את הנשארים אם יעמדו באמונתם כמו שבוחנין את הזהב בכור הצורף לדעת אם הוא נקי מסיג:

הוא יקרא. כ"א מהנשארים כאשר יקרא בשמי אז אני אענה אותו למלאות שאלתו:

אמרתי. אני אומר שהוא לבד עמי ולא אבחר במי מעכו"ם והוא יאמר ה' הוא אלהי ולא אבחר בזולתו:

פרק יד

פסוק א

לה'. ר"ל מיוחד לו ושמור אצלו:

וחולק שללך בקרבך. ר"ל כל השלל ששללו האומות ממך מימות עולם תשוב לך ותחולק בקרבך לתת לכ"א חלקו:

פסוק ב

ואספתי. עתה יפרש איך תשוב להם שללם ואמר הנה אעיר לבוא כל העובדי כוכבים הם חיל גוג ומגוג להתאסף ולבוא אל ירושלים למלחמה:

ונשסו הבתים. ר"ל יפילו הבתים ועל אבניהם ירמסו ברגליהם ויאנסו את הנשים למשכב המשגל:

ויתר העם. החצי הנשאר אף מן העיר לא יכרת וישארו במקומם:

פסוק ג

ויצא ה'. אז יוצא ה' מן השמים ונלחם בעובדי כוכבים ההם להומם ולאבדם:
כיום הלחמו ביום קרב. ר"ל כמו שנלחם עם מצרים ביום מלחמת ים סוף שנאמר ה' ילחם לכם ואתם תחרישון (שמות יד) וכן היה כי ה' טבעם בים וישראל באו לשלול שללם וכן יהיה לעתיד כי ה' יאבדם וישראל ישללו שללם:

פסוק ד

ועמדו רגליו. הוא ענין משל שבא לומר שיבקע הר הזיתים אמר במשל כאלו יעמדו רגלי המקום ב"ה על ההר ההוא ויבקעהו ברגליו:
אשר על פני. העומד לפני ירושלים במזרחו:
ונבקע הר הזיתים. וזהו למען ינוסו הגולים מיד השבאים דרך הבקוע:
מחציו. הבקוע יהיה מאמצעית ההר בעבר המזרח ובעבר המערב כי הבקוע יהיה ממזרח למערב ולכן אמר בכל אורך ההר ממזרח למערב יהיה הבקוע באמצעיתו:
גיא גדולה מאד. בין החצאים יהיה גיא גדולה מאד בענין העומק:
ומש חצי ההר. חציו האחד יסור ממקומו כלפי הצפון וחציו השני כלפי הדרום:

פסוק ה

ונסתם. אז תנוסו מיד השבים דרך גיא ההרים שמזה ומזה כי אחר הבקיעה נעשו שני הרים:
כי יגיע וגו'. כי הגיא שבין ההרים יהיה ארוך ויגיע אל מקום אצל ולשמה תנוסון בחפזון רב כאשר נסתם ר"ל כמו שנסו אבותיכם בימים האלה מפני רעש הארץ שהיה בימי עזיה וכו' כשנכנס בהיכל להקטיר וכן נאמר בימי עזיה וגומר שנתים לפני הרעש (עמוס א):
ובא ה'. ואז יבוא ה', וכל המלאכים הקדושים להיות עמך בעזרתך ללחום מול גוג:

פסוק ו

לא יהיה אור יקרות וקפאון. לא יהיה אור בהיר ולא יהיה נקפה ועב כדמות החשך ר"ל ישראל יהיו אז נבובים בדעתם ולא יכירו אם היא הכנה לתשועה או לכליון:

פסוק ז

והיה יום אחד. זה יתמיד יום אחד ונודע הוא לה' מתי יהיה היום הזה אשר לא יהיה לא יום ולא לילה כי לא ידעו מה הוא הטובה אם רעה:
לעת ערב. סמוך לערב יהיה אור ר"ל אז יכירו בטובת התשועה:

פסוק ח

יצאו מים חיים מירושלים. הוא המקור המוזכר למעלה היוצא מתחת מפתן הבית אל ירושלים ומשם תתפשט בעולם:

חצים. חצי המים היוצאים ילכו דרך בקע ההר אל הים הקדמוני וגומר:

בקיץ ובחורף יהיה. לא יתייבש בחום הקיץ ולא יגלד להקפות בקור החורף:

פסוק ט

והיה ה' וגו'. ר"ל אז כל העכו"ם יקבלוהו לאלוה ויאמינו בו:

יהיה ה' אחד. ר"ל לא יעבדו עוד לעבודת כוכבים:

ושמו אחד. ר"ל לא יזכר שם אלוה כ"א שמו לבדו והוא כפל ענין במ"ש:

פסוק י

יסוב וגו'. עם כי ירושלים הרים סביב לה יהפוך המקום להיות ארץ מישור כערבה וזהו למען תתראה ירושלים גבוהה ורמה על כל הארץ לנוי ולפאר:

מגבע לרמון. המישור יתחיל מן הגבעה של רמון העומדת מנגב ירושלים:

וראמה. וירושלים תהיה רמה כי ההר שעומדת עליו ישאר בגבהו:

וישבה תחתיה. כי ירושלים הבנויה אחר שהחריבוה לא בנוה במקומה הראשון ולכן אמר שאז תשב במקומה הראשון:

למשער בנימין. ר"ל תשב במקומה מן שער בנימין עד וגו' ועוד תתרחב מצפון לדרום עד שער הפנים מהעבר מזה ועד מגדל חננאל מהעבר מזה וכן נאמר ונבנתה העיר לה' ממגדל חננאל עד שער הפנה (ירמיהו ל"א:ל"ח) והוא שער הפנים:

עד יקבי המלך. ר"ל וכלפי המזרח יתארך עד מקום יקבי המלך כי ההוספה תהיה כלפי המזרח כמ"ש עד פנת וגו' מזרחה (שם):

פסוק יא

וישבו בה. ר"ל ישבו בה לעולם:

וחרם לא יהיה עוד. לא יהיה בה שממון ואבדון:

פסוק יב

וזאת תהיה. באופן זה תהיה המגפה וגו':

אשר צבאו. אשר יחנו על צבאם לצור על ירושלים:

המק בשרו. בשר כ"א ימס כשהוא עומד על רגליו ולא נפל למשכב:

בחוריהן. במקום שהן יושבות:

בפיהם. בפי כל אחד ואחד:

פסוק יג

מהומת ה'. מהומה בהשגחה מה' יהיה רבה בהם:

והחזיקו. כאשר יחזיקו איש מהם את יד רעהו לעזרו ולסעדו יחשב זה שכנגדו שהוא אויבו ומבקש רעתו ותעלה ידו על יד רעהו להכותו למען יעזבו כי כן יקרה בעבור בלבול הדעת שאינו מבחין בין אוהב לאויב:

פסוק יד

וגם יהודה תלחם בירושלים. כי הבאים לצור על ירושלים יכריחו לאנשי ערי יהודה לבוא עמהם בעזרתם לצור על העיר וכאומר הנה בלבול הדעת יהיה בעבור שגם בני יהודה יהיו שמה ולכן כשיאחז מי ביד רעהו לחזקו יחשוב זה שהוא מבני יהודה אשר שבו להיות להם לאויבים:

ואוסף חיל וגו'. כי העכו"ם אשר מסביב יבואו למלחמה ובידם חמדת עשרה:

פסוק טו

וכן תהיה. וכמו כן תהיה מגפת הסוס וגו' כמו המגפה הזאת האמורה למעלה המק בשרו וגו':

פסוק טז

הבאים וגו'. להלחם עליה:

ועלו. אל ירושלים:

ולחוג. להביא קרבנות בחג הסוכות וזהו לפי שבחג הסוכות תהיה המגפה הזאת לכן יבואו בכל שנה להיות לזכרון:

פסוק יז

משפחות הארץ. קרא האומה בשם משפחה וכן המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים (עמוס ג':א'):

ולא עליהם. אז לא יהיה עליהם הגשם לגדל תבואתם וזהו על שבחג הסוכות נגזר גשמי שנה ועל שלא באו בו ימנע מהם הגשם:

פסוק יח

לא תעלה ולא באה. הוא כפל ענין במ"ש:

ולא עליהם. ר"ל שלא עליהם יורד הגשם כל השנים כי הנילוס משקה שדותיהם תהיה ענשם המגפה וגו' והוא המקת הבשר:

אשר לא יעלו. על אשר לא יעלו וגו' ולא יהיו א"כ נקיים מן העונש:

פסוק יט

זאת תהיה. העונש הזאת של המקת הבשר תהיה גמול חטאת מצרים:

וחטאת. ר"ל וזאת תהיה העונש הזאת של מניעת הגשם תהיה גמול חטאת כל העכו"ם אשר לא יעלו וגו' ומלת זאת תהיה משמשות בשתים:

פסוק כ

יהיה על מצלות הסוס. על הזגים התלויים בסוס המקשקשים ומשמיעים קול כאלו יכתב עליהם קדש לה' כי יקדישו לה' את הזגים ההם מהסוסים המתים במגפה להיות לזכרון:

והיה הסירות בבית ה'. כי מזהב הזגים יעשו סירות לבשל ויהיו א"כ מזהב כמו המזרקים שלפני המזבח שהמה מזהב:

פסוק כא

והיה כל סיר וגו'. על כי ירבו זבחי שלמים מהבאים לבה"מ לכן כל הסירות אשר בירושלים וביהודה יהיו קדש:

כל הזובחים. זבחי שלמים:

ולקחו מהם. יקחו מהסירות ההם ויבשלו בהם מבלי שאלה אם קדשים הם כי כולם יהיו קדשים ולא יהיה א"כ מהצורך לשאול:

ולא יהיה כנעני עוד. לפי שמאז היו הגבעונים מבני כנען חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' כי כן נתנם יהושע לכן אמר בבית העתיד לא יהיו הם עוד בבה"מ חוטבי וגו' כי גדולי האומות יתנדבו להיות הם חוטבי עצים ושואבי מים בבית ה':